

EKSKLUZIVNO POVJESNIČARKA BLANKA MATKOVIĆ OTKRIVA ZA HRVATSKI VJESNIK ONO ŠTO SU KOMUNISTI DUGO SKRIVALI, A MNOGI I DANAS PREŠUĆUJU (1. DIO)

U dokumentu Udbe iz studenog 1946., zapisniku saslušanja logoraša Ivana Križanovića koji je u kolovozu te godine bio pobjegao iz tog logora pa zatim uhvaćen, „isljednik“ Udbe traži od njega da mu odgovori na pitanje „tko je organizirao bjegstvo iz logora Jasenovac i na koji način?“

Marko BARIŠIĆ
(Za Hrvatski VJESNIK)

Mr. sc. Blanka Matković, doktorandica političkih znanosti i međunarodnih studija s britanskog sveučilišta Warwick, koautorica izvornog znanstvenog rada sa Stipom Pilićem, koji je pod naslovom 'Poslijeratni zarobljenički logor Jasenovac prema svjedočanstvima i novim arhivskim izvorima' objavljen u prosincu 2014. u Radovima Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, uzburkala je i povjesničarske krugove, ali i političku scenu u Hrvatskoj. U razgovoru za Hrvatski vjesnik otkriva što su to komunisti prešućivali, s kakvim argumentima je pojedinci napadaju u hrvatskim medijima zbog tog istraživanja te kako se današnje hrvatske vlasti odnose prema tajnama iz tog vremena. Govori i o sebi, o tome kako s dvije diplome i magistriranjem godinama nije mogla dobiti stalan posao u Hrvatskoj, te je u ovom trenutku i ona – iseljena Hrvatska.

Je li postojao logor u Jasenovcu i nakon Drugog svjetskog rata?

Na temelju dokumenata koje smo dosad pronašli postojanje logora Jasenovac koji se u dokumentima iz sredine 1946. naziva Zavod za prisilni rad Jasenovac ili Kazneni zavod Jasenovac je neosporno. U budućim istraživanjima nijedan ozbiljan istraživač više neće postavljati pitanje je li logor Jasenovac, odnosno Zavod za prisilni rad Jasenovac, doista postojao nakon završetka Drugog svjetskog rata, već će istraživanja morati biti fokusirana na otkrivanje novih podataka o tom logoru.

Prvi konkretni dokaz o postojanju logora odnosno od 1946. Zavoda za prisilni rad u Jasenovcu pronašla sam početkom 2009. u Državnom arhivu u Sisku. Riječ je ustvari o dva zapisa Narodnog odbora kotara Novska iz ljeta 1946. o dijeljenju cigle iz jasenovačkog logora, a u njima se spominje i Anatolij Avramov, „upravnik zatočenika u Jasenovcu“. Područje Jasenovca je u nadležnosti Državnog arhiva u Sisku, gdje su i pronađeni ključni dokumenti koje navodimo u našem radu i koji su uostalom dostupni svim građanima. Među njima je i zapisnik Udbe o bijegu skupine zatočenika u kolovozu 1946., no i drugi dokumenti koji bez ikakve sumnje potvrđuju da je u Jasenovcu nakon Drugog svjetskog rata postojao logor, odnosno Zavod za prisilni rad. Rad smo dovršili 2013. jer je u međuvremenu trebalo pregledati i dio fondova u Hrvatskom državnom arhivu (HDA) gdje su također nađeni veoma važni dokumenti i to u fondovima čiji nazivi vjerojatno nisu bili dovoljno privlačni prethodnim istraživači-

Mr. sc. Blanka Matković: Naši cilj je istina, ne bavimo se licitacijama

ma Jasenovca. Istraživanje je nakon toga nastavljeno i kolega Stipo Pilić je pronašao neke nove dokumente. Uostalom, u zaključku našeg rada iz 2014. istaknuli smo da je pronađenim dokumentima potvrđeno postojanje sustava zarobljeničkih logora u Jasenovcu nakon Drugog svjetskog rata, ali i to da je o broju žrtava i ostalim detaljima nemoguće govoriti bez daljnjih istraživanja.

Možete li navesti neke ključne dokumente koji to potvrđuju?

Osim spomenutih zapisnika Narodnog odbora kotara Novska iz ljeta 1946. u kojima se spominje ime tadašnjeg „upravnika“, izdvojila bih i jedan dokument Udbe iz sredine studenog 1946., odnosno zapisnik sa saslušanja logoraša Ivana Križanovića koji je u kolovozu 1946. sa skupinom zatočenika pobjegao iz logora i zatim ponovno uhvaćen. Prema tom izvješću „isljednik“ Udbe pita Križanovića da odgovori na pitanje „tko je organizirao bjegstvo iz logora Jasenovac i na koji način?“. Stoga ovdje možemo nagadati o tome da je riječ o izrazu koji se bio ustalo i ostao u upotrebi u trenutku kada je njegov službeni naziv već bio Zavod za prisilni rad Jasenovac, kako se logor naziva u dokumentima o boravku Đure Lavrnje u tom zavodu te iste godine.

Neosporno je i to da su ondje postojale nekakve nastambe za zatočenike, o čemu također svjedoči Križanović koji u svom iskazu navo-

di sljedeće: „Prije samog bjekstva na 14 dana dogovorili smo se na tavanu naše nastambe da to učinimo tako da ćemo razoružati stražare i pobjeći u križare.“ Uoči davanja iskaza Križanović je upozoren na dužnost kazivanja istine i na „zakonske posljedice u slučaju pokušaja zatajivanja istine“. U trenutku kada je spomenuo nastambe, „isljednik“ ga ne zaustavlja i ne upozorava da mora govoriti istinu već ga pušta dovršiti iskaz. Postavlja se pitanje bi li Križanović stavio vlastiti život u opasnost samo zato da u iskazu osobi koja očito zna kako Jasenovac u tom trenutku izgleda laže o boravku na tavanu nekakve nastambe. Postavlja se i pitanje zašto ga „isljednik“ nije upozorio da mora govoriti istinu ako je Križanović lagao o nastambi. Ovo je važno jer upravo u Helmanovom dnevniku, kojeg Slavko Goldstein proglašava falsifikatom, Matija Helman 4.6.1946. zapisuje popravljane rešetke na prozorima osuđeničke nastambe. Goldstein nastoji dokazati da je riječ o falsifikatu jer riječ „osuđenik“ povezuje s riječi „zatvor“ pa zaključuje da za postojanje zatvora unutar logora nije bilo potrebe s obzirom na to da su u Jasenovcu postojale milicijska stanica i zatvor. Helman nigdje ne spominje da je riječ o zatvoru, ali koristi istu imenicu poput Ivana Križanovića – nastamba.

Postojanje bilo kakve nastambe i bilo kakvog logora ne odgovara za-

ili „velikom dijelom“, kako je prije 60 godina ustanovio Konzervatorski zavod NRH. Ostaje pak nejasno zbog čega su, ako je izvješće Konzervatorskog zavoda bilo točno, „kada je prof. Bogdan Bogdanović dobio zadatak da projektira uređenje Spomen područja Jasenovac, od logorskih građevina bili sačuvani samo tragovi“, ako su pojedini dijelovi logora „velikom dijelom“ bili sačuvani nekoliko godina ranije. Tko je sve

Posebna pažnja u našem radu posvećena je žrtvama i njihovim osobnim podacima. Naš je stav da bilo kakva laž o stradalima jest poniženje za svaku žrtvu i obitelj. Brojiti se počinje od nula naviše, a ne od 700 000 ili 80 000 naniže

na Savi kod Jasenovca završena tek 15. veljače 1948.

Da vlasti iz nekog određenog razloga nisu dopuštale rušenje i oštećenje logora govori naputak od 29. lipnja 1945. kojim to zahtijeva Tehnički odjel KNOO-a Novska. 26. veljače 1946. Mjesni narodni odbor Jasenovac u uružbeni zapisnik upisuje dopis kojim se iznova zabranjuje iznošenje materijala iz logora. Dakle, ne stoji ni Goldsteinove tvrdnje da je do raznošenja materijala i to od strane mještana došlo odmah po završetku Drugog svjetskog rata. Tek u svibnju 1946. vlasti su dozvolile da se materijal iz logorskih zgrada počne upotrebljavati, a sastanci u ljetu 1946. kojima je prisustvovao Anatolij Avramov upravo su bili organizirani da bi se dogovorila raspodjela cigle. Kad smo već kod cigle, treba napomenuti i to da je Križanović u svom iskazu istaknuo sljedeće: „Mi smo pred večer završili posao na pruzi gdje smo radili i sjeli na vagončice.“ Ovdje se postavlja pitanje o kakvim vagončicama govori Križanović. Čemu oni točno služe? Proizvodi li se nešto u Jasenovcu u tom trenutku? Utovaruje li se nešto u te vagončice? Cigla možda?

Osim ovih dokumenata, sačuvani su i oni o Josipu Batarelu i Marku Radiću koji su nakon svibnja 1945. likvidirani u Jasenovcu. Iako se ovi dokumenti čuvaju u fondu Zemaljske komisije za ratne zločine u HDA, što znači da su dostupni svim istraživačima, pa tako i zaposlenicima JUSP Jasenovac, ostaje činjenica da su ove dvije osobe od strane te ustanove upisane kao žrtve ratnog logora Jasenovac, a ovi pogrešni podaci nisu ispravljani ni nakon svih naših dopisa upućenih toj ustanovi, ali i Ministarstvu kulture i Uredu predsjednice i to u razdoblju od 15. siječnja 2015. do danas, pa čak ni unatoč činjenici da smo na ovo upozoravali u svim našim javnim istupima.

U dokumentima je također zabilježen i slučaj jednoga domaćeg jasenovačkog Srbina, Vladimira Trivunčića, ubijenog pred ulazom u logor u Jasenovcu od „pijanog vojnika“ Jugoslavenske armije. Trivunčić je ubijen navečer 21. studenoga 1946. dok se vraćao iz Šume sa svojim krmačama od kojih je preživljavao. Što rade vojnici ispred sršenog logora u kojem nema nikoga? Čekaju jasenovačke svinjare da ih likvidiraju? Navodno su pred neporušenim ulaznim vratima na straži bila dva stražara JA i čuvala „zavorena vrata“.

Ovo su pitanja koja traže odgovore i zato su daljnja istraživanja

neophodna, no na temelju svih ovih dokumenata može steći nekakvu sliku o logoru Jasenovac 1945. i 1946. Svi dokumenti na koje se mi pozivamo u našem radu su dokumenti jugoslavenske provenijencije, a čuvaju se u Hrvatskom državnom arhivu i Državnom arhivu u Sisku te su stoga dostupni svakoj osobi koja se želi uvjeriti u njihovu autentičnosti i eventualno opovrgnuti naše zaključke.

Može li se okvirno reći koliko ljudi je kroz njega prošlo?

U ovom trenutku nemoguće je govoriti o bilo kakvim brojkama. Naš stav po pitanju brojki je jasan od početka. Ne bavimo se nikakvim licitacijama ili procjenama jer nam to nije ni cilj. Posebna pažnja u našem radu posvećena je žrtvama i njihovim osobnim podacima. Naš je stav da bilo kakva laž o stradalima jest poniženje za svaku žrtvu i obitelj. Brojiti se počinje od nula naviše, a ne od 700 000 ili 80 000 naniže. Sve činjenice o žrtvama moraju biti prezentirane jasno, precizno, dokumentirano, kao i podaci o počiniteljima zločina kada su oni poznati. Ovakav stav temelji se na našem shvaćanju da je navijanje za što većim brojem žrtava u dnevno-političke svrhe i za nečije privatne interese jednom riječju degutantno. Radi ovakvog stava veoma smo oprezni u izjašnjavanju o bilo kakvim brojkama, te općenito smatramo da je prvo potrebno ustanoviti okviran broj ljudi koji su doista prošli i kroz ratni i kroz poratni logor Jasenovac, a tek onda ustanoviti i precizniji broj žrtava.

Jedino što se sa sigurnošću može reći jest da je kroz Jasenovac 1945. prošla najmanje jedna kolona Križnog puta od oko 900 hrvatskih vojnika od kojih su barem petorica ubijena nedaleko Jasenovca te da su na prostoru logora Jasenovac i Donje Gradine iskopani ostaci 725 osoba. Treba reći i to da su tadašnja istraživanja zaustavljena i nikad nisu dovršena. Prema tome ni u kom slučaju ne govorimo o ukupnom broju žrtava ili posmrtnih ostataka, već samo o logoru u Jasenovcu koji su ekshumirane. Također smatramo da su daljnja istraživanja i ekshumacije apsolutno neophodni jer bez njih teško možemo postići daljnji napredak u istraživanju ove problematike. Moj stav je da konačan broj ratnih i poratnih žrtava u Jasenovcu nikada neće biti poznat, no sustavnim interdisciplinarnim istraživanjima moguće je doći do materijalnih i pisanih dokaza za barem veći broj žrtava.

„Mislim da je zadatak Arbitražnog suda bio da arbitira o pravnim aspektima razgraničenja, da arbitira temeljem ugovora o arbitraži i izvora prava koji su navedeni u tom ugovoru, ali ne da arbitira o etici u međusobnim, međudržavnim i međuljudskim odnosima. O tome je arbitrirao Hrvatski sabor, koji je izarbitrirao kao što je izarbitrirao. Odozmo mi“, kazao je.

(Nastavak u sljedećem broju)

Za Hrvatsku je gotova arbitraža sa Slovenijom

Predsjednik SDP-a i bivši premijer Zoran Milanović izjavio je prošlog tjedna kako ga nije iznenadila odluka Stalnog arbitražnog suda o nastavku arbitraže u graničnom sporu sa Slovenijom, ocijenivši kako taj sud štiti svoju okrnjenu vjerodostojnost, ali što se tiče Hrvatske, rekao je, taj postupak je gotov.

„Ja sam i očekivao takvu odluku Suda, na taj način oni štite svoju vjerodostojnost, koja je bila okrnjena. Jasno je da to nije bila samo radnja slovenskih predstavnika, nego da je i netko u Sudu radio ono što nije trebao raditi, tako da je to ono što bi se nazvalo 'mistrial'. To je postupak u kojem mi više nećemo sudjelovati. Sabor je donio jednoglasnu odluku da se iz tog postupka izade i tako će biti, mislim da to svi u Hrvatskoj misle i jedino tako može biti, a odluku koju donesu, neka je drže za sebe, nas ne obvezuje i nećemo se po njoj ponašati“, rekao je Milanović.

Ponovio je stajalište kako granični spor sa Slovenijom treba riješiti Međunarodni sud pravde. „Mi smo, činjenica je, u taj postupak bili natjerani 2010. U redu, pristali smo na to, nadajući se da će postupak biti čist, bio je priljav, gotovo“, poručio je Milanović.

Kazao je i kako ne zna u kojoj je fazi postupak raskida arbitražnog ugovora

Ta odluka je donesena, donio ju je Hrvatski sabor u prošlom sastavu i to je to, gotovo je, rekao je Milanović

sa Slovenijom. „Mi, na žalost, nismo vodili državu u posljednjih šest mjeseci, tako da nemam nikakve informacije što je radila ova vlada. Vjerojatno ništa, ali ako jesu, dobro je da jesu. Međutim, stvar je gotova, čak i da nisu poduzeli nikakve procesne radnje, a s tim nisam upoznat, kad pobijedimo, u vjerujem da hoćemo, to ćemo nastaviti mi jer mi smo taj postupak i priveli kraju, što se tiče Hrvatske“, kazao je Milanović.

Naglasio je da Hrvatska izlazi iz postupka sukladno Bečkoj konvenciji. „Ta odluka je donesena, donio ju je Hrvatski sabor u prošlom sastavu i to je to, gotovo je“, rekao je Milanović.

Uvjeren je i kako Hrvatska zbog takvog stava ne može biti izložena nikakvim sankcijama, jer je riječ o bilateralnom ugovoru. „Ušli smo u njega u dobroj vjeri, izšli smo kad smo definitivno utvrdili da s druge strane nije postojala dobra, nego loša vjera, što je paradoksalno, što je priznalo i dvoje slovenskih predstavnika koji su dali ostavku“, podsjetio je Milanović.

Kroz logor Jasenovac je 1945. prošla najmanje jedna kolona Križnog puta

Što radi Blanka i njeni kolege iz Hrvatske družbe povjesničara

Blanka Matković, ugledna povjesničarka mlađe generacije, predstavlja osvježenje u hrvatskoj historiografiji. Ne robuje ideološkim predrasudama, ne prihvaća političke diktate. Hrabo istražuje sporna područja naše nedavne povijesti koja su i dvadesetak godina nakon osamostaljenja svojevrstne tabu teme. Što radi možda se najbolje ogleda u naslovu projekta „Ratni zločini počinjeni nad hrvatskim građanima potkraj i neposredno nakon Drugog svjetskog rata (1944.-1946.)“ na kojem je surađivala zajedno s kolegom Stipom Pilićem. Rušeći na temelju dokumenata neke uvriježene neistine pa i laži, koje smo naslijedili još iz komunizma, došla je u sukob s raznim nazivima povjesničarima i tzv. publicistima koji bi da i nadalje sud 'partije' prekriva istinu o onome što se doista događalo. Kako bi u tome bila što djelatnija, nedavno je s kolegama obnovila rad udruge Hrvatska družba povjesničara „Dr. Rudolf Horvat“, simbolički nazvanu po imenu autora knjige „Hrvatska na mučilištu“, koju je osnovala 2008. zajedno sa Stipom Pilićem. Najuže jezgro udruge okuplja osam profesionalaca među kojima su tri doktora znanosti (uključujući dva povjesničara s doktoratima

stečenima u Rimu i Sydneyu), tri doktoranda (Warwick, London i Zagreb) i jedan polaznik posljediplomskog studija. Ovi podaci ponajbolje svjedoče o znanstvenom potencijalu ove, dosada prilično marginalizirane udruge čiji su članovi postigli zapažene rezultate u istraživanju moderne hrvatske povijesti i objavili veći broj znanstvenih radova i knjiga. Upravo je u sklopu većeg projekta ove udruge provedeno i istraživanje poslijeratnog logora Jasenovac koje se zbog činjenice da je znanstveni rad 'Poslijeratni zarobljenički logor Jasenovac prema svjedočanstvima i novim

arhivskim izvorima', objavljen prvo u zadarskim Radovima, a zatim i u knjizi 'Jasenovački logori-istraživanja', u javnosti često pogrešno povezuje s radom udruge Društvo za istraživanje trostrukog logora Jasenovac.

Hrvatska družba povjesničara „Dr. Rudolf Horvat“ nedavno je pokrenula i internetsku stranicu „Croatia Rediviva“ (www.croatiarediviva.com), na kojoj objavljuju zapise o manje poznatim, zapravo, prešućenim dijelovima hrvatske povijesti. No, za svako ozbiljno istraživanje potrebna su uz dugi, mukotrni, rad, i financijska sredstva. Nažalost, i u

institucijama hrvatske države još postoje određeni otpor prema razotkrivanju tih tamnih strana naše nedavne povijesti, zbog čega izostaje potpora za takve projekte. Blanka i njeni kolege teško mogu dalje rušiti nametnute komunističke stereotipe, ako nemaju s čim plaćati prilično skupa istraživanja. Zato pozivamo hrvatsku zajednicu u Australiji da kroz donatorske večere ili na neki drugi način pomognu ovim hrabrim znanstvenicima kako bi konačno teška i tužna istina o Hrvatskoj i Hrvatima prije i nakon 1945. konačno izišla na svjetlo dana. (Uredništvo Hrvatskog vjesnika)

Na konferenciji o dijaspori u Londonu 2013., gdje je izlagala o Hrvatima u Latinskoj Americi